

# دندان به دندان خاییدن یعنی چه؟

## چکیده

نویسنده با ارائه شواهدی از متون، این نظر را مطرح می‌کند که کنایه مورد نظر در درس «حمله حیدری»، به معنای خشم نیست بلکه در مفهوم مقاومت و پایداری به کار رفته است.

## کلید واژه‌ها:

کنایه، دندان، خاییدن، خشم، مقاومت.

## علی اصغر فیروزنیا

مدرس دانشگاه آزاد بجنورد

از بس فشرده‌ام به هم از جور روزگار

دندان من چو بخیه به دندان نشسته است» کلیم (همان، ج ۲۳: ۲۶۷) در تاریخ بیهقی هم آمده است که اسماء به پسرش، عبدالله بن زبیر می‌گوید: «دندان افشار با این فاسقان: در برابر این نابکاران مقاومت و پایداری کن» (بیهقی، ۱۳۸۲: ۱۳۹)

همچنین تأمل در بیتی که پیش از این کنایه در حمله حیدری آمده است، ما را در فهم کنایه مورد نظر یاری می‌رساند:

«سپر بر سر آورد شیر اله علم کرد شمشیر آن ازدها»

(ادبیات فارسی ۲: ۱۳)

عکس‌العمل طبیعی بدن در مقابل درد و ضربه شدید، دندان‌ها را بر هم فشردن است تا درد و ضربه قابل تحمل‌تر باشد؛ همان‌طور که در داستان «گلدسته‌ها و فلک» از زنده‌یاد جلال آل‌احمد آمده است: «... خودش نشست لب پاشوره و پایش را یکپو کرد توی آب. دیدم که چشم‌هایش را بست و دندان‌هایش را به هم فشار داد...» (ادبیات فارسی ۲: ۵۲)

پس با توجه به مطالب مذکور، جواب دقیق آن خودآزمایی، مقاومت و پایداری کردن است.

## منابع

۱. گروه مؤلفان؛ ادبیات فارسی (۲)، چاپ دوازدهم، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۸۸.
۲. گروه مؤلفان؛ ادبیات فارسی (۳) (شاخه نظری به استثنای ادبیات و علوم انسانی)، چاپ اول، تهران، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۷۸.
۳. گروه برنامه‌ریزی و تألیف؛ دروس طلایی دوم دبیرستان، چاپ اول، تهران، کانون گسترش علوم، ۱۳۸۸.
۴. ملک‌محمدی، محمدرضا؛ مجموعه کتاب‌های کتاب محوری گاج (ادبیات فارسی ۲)، چاپ نهم، تهران، انتشارات بین‌المللی گاج، ۱۳۸۷.
۵. عنبرستانی، سعید؛ مجموعه طبقه‌بندی شده آموزش ادبیات فارسی کنکور، چاپ ۲۵، تهران، کانون فرهنگی آموزش، ۱۳۸۷.
۶. حضرت علی (ع)؛ نهج‌البلاغه، چاپ شانزدهم، مترجم: سید جعفر شهیدی، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸.
۷. حضرت علی (ع)؛ نهج‌البلاغه، ج ۲، ترجمه و شرح فیض الاسلام، ۱۳۵۱.
۸. زیدری نسوی، شهاب‌الدین محمد؛ نهج‌المصدر، چاپ دوم، تصحیح و توضیح امیرحسن یزدگردی، تهران، توس، ۱۳۸۵.
۹. بیهقی، ابوالفضل؛ گزینه تاریخ بیهقی، چاپ چهاردهم، به کوشش خلیل خطیب‌رهبر، تهران، مهتاب، ۱۳۸۲.
۱۰. دهخدا، علی‌اکبر؛ لغت‌نامه دهخدا، چاپ اول از دوره جدید، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.

در خودآزمایی درس سوم از کتاب ادبیات فارسی (۲) (حمله حیدری) چنین آمده است: «عبارت کنایی دندان به دندان خاییدن یعنی چه؟» (ادبیات فارسی ۲: ۱۴)

در پاسخ به پرسش یاد شده، برخی چنین گفته‌اند: «خشم و عصبانیت» (کتاب گاج ادبیات فارسی ۲: ۵۱)

و «نهایت خشم را نشان دادن، عصبانیت و خشم»

(دروس طلایی دوم دبیرستان: ۱۴)

و «بخایید دندان به دندان: کنایه از خشم و عصبانیت»

(مجموعه طبقه‌بندی‌شده آموزش ادبیات فارسی کنکور: ۲۱۱)

اما با مراجعه به متون دینی و ادبی به پاسخی دیگر، که دقیق‌تر هم هست، دست می‌یابیم. حضرت علی (ع) در توصیه به محمد حنفیه در رعایت آداب جنگ، چنین فرموده است: «عَضَّ عَلِي نَاجِذَك: دندان‌ها را برهم فشار» (نهج‌البلاغه، ۱۳۷۸: ۱۵)

ترجمه زنده‌نام فیض الاسلام هم از همان عبارت چنین است:

«دندان روی دندان بنه (سختی‌های جنگ را بر خود هموار کن)» (نهج‌البلاغه ۱۳۵۱: ۶۲)

امیرحسن یزدگردی از تواریخ صدر اسلام چنین نقل کرده است: «از ابورافع، که از جمله موالی حضرت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بود، روایت کنند که در حین کارزار به ضربت مرد یهودی سپر از دست حضرت رها شد و بر زمین افتاد، لکن ایشان به هیچ‌روی خویشتن از جای نبرده، در نبرد با آن فاسقان دندان افشردند.»

(زیدری نسوی، ۱۳۸۵: ۲۲۶)

علامه دهخدا نیز در لغت‌نامه آورده است:

«دندان افشاردن [دَ اَد] (مص مرکب) دندان فشردن- مقاومت و پافشاری کردن» (دهخدا، ج ۲۳، ۱۳۷۳: ۲۷۱)

و نیز: «دندان به دندان فشردن کنایه از صبر و تحمل بر متاع شدید است: